

SPORT VA SOG'LOMLASHTIRISH TURIZM MISOLIDA.

Abdullayev Rustamjon Abduvaliyevich

Qo'qon Davlat pedagogika instituti

Annatsiya. *Maqolada kelajakdagi jismoniy tarbiya xodimlari sayyohlik tadbirining yo'nalishini, uning xususiyatlari va vazifalarini loyihalashtirishi, dasturni, harakat turini rejalashtirishi, madaniy va tarixiy ob'ektlarni o'rganishi mumkin bo'lgan jihatlari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *jismoniy tarbiya, loyihalashtirishi, dastur, tarixiy ob'ektlar, muloqot qilish qobiliyati, ijtimoiy kompetentsiya; psixologik, empatik shaxslararo o'zaro ta'sir va o'zini o'zi anglash; yangi axborot texnologiyalari.*

O. M. Bobienko (2005) ta'kidlashicha, har qanday Profil talabalarining kasbiy malakasi quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi: maxsus, professional ishda ishlatiladigan yuqori darajadagi bilim, texnika va texnologiyalarni o'z ichiga oladi; qaror qabul qilish, nizolarni tartibga solish, boshqa madaniyatlar va dinlar vakillari bilan samarali muloqot qilish qobiliyatida namoyon bo'ladigan ijtimoiy kompetentsiya; psixologik, empatik shaxslararo o'zaro ta'sir va o'zini o'zi anglash; yangi axborot texnologiyalariga ega bo'lishni o'z ichiga olgan axborot; nutq madaniyatining yuqori darajasini, chet tillarini bilishni o'z ichiga olgan kommunikativ; tabiat va jamiyat rivojlanishining umumiy qonunlarini bilishga asoslangan ekologik; valeologik kompetentsiya sog'liqni saqlash va sog'lom turmush tarzi masalalarida bilim va ko'nikmalar sifatida tushuniladi. Xususan, jismoniy tarbiya xodimlari orasida turistik yo'nalishni kasbiy tayyorlashda kompetentsiyalarning barcha taqdim etilgan tarkibiy qismlari muhim ahamiyatga ega, shu bilan birga ekologik, valeologik, psixologik, ijtimoiy tarkibiy qismlarni amalga oshirish imkoniyatlari oshadi (O. G. Berestneva, 2007).

Tadqiqotning asosiy vazifasini hal qilishda biz nafaqat sayyohlik tadbirlariga, balki sport va sog'lomlashtirish turizmi asosida jismoniy tarbiya darklarini o'tkazishga tayyorligini, shuningdek, turistik masofalar xavfsizligini ta'minlash qobiliyatini, turli tashkilotlar va aholining turli yoshdagi toifalari bilan ishlash sharoitida turistik va rekreatsion ishlarga tayyorligini tavsiflovchi kompetentsiyalarni va o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini tarbiyalash, bag'rikenglik, mas'uliyat, xavfsizlikni ta'minlash, birinchi yordam uchun mas'ul bo'lgan kompetentsiyalarni aniqlaymiz.

2010 yilgi federal davlat ta'lim standartining kompetentsiyalarini taqqoslab, shuni ta'kidlaymizki, to'g'ridan-to'g'ri sport va sog'lomlashtirish turizmi bo'yicha kompetentsiyalar taqdim etilmagan, shu bilan birga yaqin aloqada bo'lgan kompetentsiyalar mavjud:

- OK-6-nostandart vaziyatlarda tashkiliy va boshqaruv qarorlarini topishga qodir va ular uchun javobgar bo'lishga tayyor;

- PK-5-mustaqil ravishda maktabgacha, maktab yoshidagi bolalar va umumta'lim muassasalarida, o'rta va oliy kasb-hunar ta'limi muassasalarida tahsil olayotgan talabalar bilan jismoniy tarbiya bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini, o'quvchilar bilan sinfdan tashqari sport va ommaviy ishlarni olib boradi;

- PK-7-jarohatlarning oldini olish, mashg'ulotlar paytida jabrlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatishga qodir;

- PK-20-rejalashtirish va hisobot hujjatlarini tuzish, ommaviy jismoniy tarbiya tadbirlari va sport musobaqalarini tashkil etish va o'tkazishga qodir;

- PC - 24-mashg'ulotlar paytida xavfsizlik choralari ta'minlashga qodir. fazilatlarni rivojlantirishga imkon beradi, ammo bu yo'nalishda ilmiy ishlanmalar yetarli emas.

kompetentsiyalarni shakllantirishga 1-jadvalda keltirilgan fanlar yordam beradi, ammo ularni amalga oshirishda ularning aksariyati tanlangan fanlar ekanligi muammoli bo'lib qoladi, shuning uchun fanlarga shakllantirilgan kompetentsiyalarning majburiy turistik tsiklini joriy etish dolzarb bo'lib qolmoqda, bu shubhasiz dissertatsiya tadqiqotining ahamiyatini oshiradi (1-jadval).

1-jadval

Turizm va uning xavfsizligi kompetentsiyalari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan fanlar	
Kompetentsiyalar	Fan
OK-7	Jismoniy tarbiya pedagogikasi
	Jismoniy tarbiya va sport akmeologiyasi (k/v)
	Pedagogik texnologiyalar (k/v)
	Kasbiy faoliyatga kirish
	SHaxsiy dasturlarni loyihalash texnologiyalari (k/v)
OPK-7	Hayot faoliyati xavfsizligi, Tibbiy bilimlar asoslari, Jismoniy tarbiya va sport faoliyatining gigienik asoslari
OPK-4	Jismoniy tarbiya psixologiyasi, asosiy sport turlari, gumanitar fanlar, pedagogika
PK-7	Hayot xavfsizligi
PK-17	Bolalar sog'lomlashtirish oromgohlarida jismoniy tarbiya (k/v)
PK-20	Jismoniy tarbiya va sport tadbirlarini tashkil etish (k/v)
eslatma: k/v - tanlash uchun o'zgaruvchan kurs	

Sport-sog'lomlashtirish turizmining xavfsizlik talablarini oshirish bo'yicha tadqiqot vazifalaridan birini hal qilishda biz ularning intensivligi manbai yoki regulyatori vazifasini geografik-fazoviy joylashuvi va releflari bajaradigan turli xil tabiiy sharoitlarda va omillar xavfsizligini, shuningdek, sport turizmiga asoslangan jismoniy tarbiya darsi doirasida turistik to'siqlar yo'lagi xavfsizligi ni ta'minlaydigan kompetentsiyalarni ko'rib chiqamiz. Xavfsizlik kompetentsiyadari ro'yxati quyidagilarni o'z ichiga oladi: OPK-7, PC-7, PC-20.

2-jadvalda sport va sog'lomlashtirish turizmi bo'yicha kompetentsiyalar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan kompetentsiyalar ko'rsatilgan

Kompetentsiyalar	kompetentsiya mazmuni	Turizm bo'yicha shakllangan bilim, ko'nikmalar
OK-9	Favqulodda vaziyatlarda birinchi yordam texnikasi, himoya usullaridan foydalanish qobiliyati.	Turli xil jarohatlar, ortiqcha mashg'ulotlarda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish qoidalari Favqulodda vaziyatlarda o'zini tutish modeli, favqulodda vaziyatlarning turlari
OPK-2	Didaktika, jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi qoidalari va ta'lim standartlari talablari asosida talabalarning xususiyatlarini hisobga olgan holda asosiy sport turlari bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish qobiliyati;	Asosiy sport turi sifatida turizm bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish. Uchinchi jismoniy tarbiya darsi doirasida sport-sog'lomlashtirish turizmi kursini ishlab chiqish.
PK-1	Pedagogikaning asosiy qoidalari va tamoyillaridan, pedagogik nazorat va o'qitish sifatini nazorat qilish usullaridan, dolzarb didaktik texnologiyalardan foydalanish qobiliyati;	Turizm darslarida: "Turizmni o'qitish nazariyasi va metodikasi", "Turizmga asoslangan Jismoniy tarbiya" pedagogikaning asosiy qoidalari va tamoyillaridan, pedagogik nazorat va o'qitish sifatini nazorat qilish usullaridan, dolzarb didaktik texnologiyalardan foydalanish.
PK-21	Ommaviy jismoniy tarbiya va sport-ko'ngilochar tadbirlarini tashkil etish va o'tkazish qobiliyati	Maktab, shahar ichidagi sport turizmi, yo'nalish bo'yicha musobaqalarni tashkil etish , turistik mitinglar, "arqon kurslari", turizmga asoslangan animatsion dasturlarni tashkil etish

Kasbiy tayyorgarlikning bir qismi sifatida tabiiy muhitda xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha kompetentsiyalarga sport turizmining ob'ektiv va sub'ektiv xavflari to'g'risida bilimlarni shakllantirish, turizm bilan shug'ullanishni tibbiy qo'llab-quvvatlash shakllari va usullari, jabrlanuvchiga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish ko'nikmalari va mahoratlarini bilish kiradi.

Xavfsizlik bo'yicha mashg'ulotlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: tanlangan turizm turi va sport sayohatlari va sayohatlar sohasidagi favqulodda vaziyatlarni tahlil qilish; sport piyodalari va musobaqalar sharoitida xavfsizlikni ta'minlashning vaziyatli vazifalarini hal qilish; uzoq va qisqa masofali radioaloqani bilish; turli xil signalizatsiya vositalaridan foydalanish qobiliyati; sport yurish va musobaqalar sharoitida xavfsizlikni ta'minlash qidiruv-qutqaruv va transport ishlarining maxsus va qo'lbola vositalari sayyohlarni nazorat qilish va o'zini o'zi boshqarish qoidalarini bilish; xavfsizlik qoidalarini bilish va ularni yurish va musobaqalarning haqiqiy sharoitida ishlatish qobiliyati (M. B. Birjakov, 2006, 2007; G. M. Romantsev, 2004)

Xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha mashg'ulotlar ko'plab tayyorgarlik turlari bilan, ayniqsa turizmda umumiy nazariy, uslubiy va tashkiliy tayyorgarlik bilan, turizm sohasida faol va interaktiv o'qitish usullarini joriy etish; sug'urta texnikasi va qidiruv-qutqaruv texnikasi; sport sayohatlari va musobaqalarining xavfsizligi bilan o'zaro bog'liq. Xavfsizlikni ta'minlashga tayyorgarlik turizmning har bir turi uchun umumiy va o'ziga xos xususiyatlarga ega (E. E. Linchevskiy, 2008; Yu. N. Fedotov, 2008).

Turizm faoliyati xavfsizligi kompetentsiyalarini shakllantirish faol va interfaol o'qitish usullaridan foydalangan holda amalga oshirilishi tavsiya etiladi. Xususan, A.P.Panfilovaga ko'ra (2011), faol va interaktiv o'qitish usullari bugungi kunda turizm sohasida jismoniy tarbiya o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashga nisbatan yetarli bo'lmagan oliy o'quv yurtlarida o'qish tendentsiyasidir.

Faol rivojlanayotgan loyiha faoliyati M.V. Voytenko (2009), V. P. Bospalko (1989, 1993, 1996) lar fikriga ko'ra, sayyohlik faoliyati sohasida modernizatsiya qilishni, sayohat safarlari, salomatlik kuni loyihalarini ishlab chiqish, shuningdek, sayoxat sharoitlarini kompyuter yordamida vizualizatsiya qilish, sayoxat ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlash bo'yicha pedagogik vazifalar ishlab chiqishni talab qiladi.

SHuningdek, bugungi kunda tabiat sharoitida bo'lishga tayyor bo'lish, masofadan turib joylashish, guruhda ko'p soatlik o'zaro ta'sir o'tkazish va xavfsizlikni ta'minlashda o'qitishning o'quv shakllari yetarli emas. SHuni ta'kidlash kerakki, individual ta'lim traektoriyalari zamonaviy oliy ta'limda sezilarli darajada rivojlangan, ammo turizm sohasida jismoniy tarbiya kadrlarini o'qitish sohasida yetarlicha yoritilmagan (I. S. Yakimanskaya, 2000, 2013).

Ushbu muammoli fikrlarni hal qilishda biz faol va interfaol o'qitish usullaridan foydalanishning nazariy asoslari va uslubiy tavsiyalarini ko'rib

chiqamiz. Faol o'qitish usullari o'quv jarayonida talabalar va o'qituvchining o'zaro ta'siri shaklini aks ettiruvchi texnika va yondashuvlar yig'indisidan iborat (B. A. Slastenin, 2002). Bular ta'limni tashkil etish ning texnologik jarayonlari, operatsiyalari va usullarini aniqlashga imkon beradigan va oliy o'quv yurtlarida faol o'qitish texnologiyasining asosini tashkil etadigan usullardir. Masalan, faol o'qitish usullari bilimlarni ma'ruzalar, evristik suhbatlar, o'quv munozaralari shaklida dastlabki o'zlashtirishda, shuningdek bilimlarni jamoaviy aqliy faoliyat (aqliy hujum usuli) yordamida boshqarish bosqichida, sinov va ko'nikmalarni shakllantirish bosqichida simulyatsiya qilingan o'rganish, o'yin va o'yin bo'lmagan usullar qo'llanilishi mumkin.

O'qitishning faol shakllari o'quv masalalarini har xil (individual, jamoaviy) o'rganishga, talabalar va o'qituvchining faol o'zaro ta'siriga, o'rganilayotgan mavzuning mazmunini va undan amaliy foydalanish usullarini to'g'ri tushunish uchun ular o'rtasida fikr almashishga yordam beradi (A. A. Verbitskiy, 2004). Faol o'qitish usullari, shuningdek, taqlid usullarini, ya'ni o'quv va kognitiv faoliyat kasbiy faoliyatni taqlid qilishga asoslangan darslarni o'tkazish shakllarini o'z ichiga oladi. Simulyatsiya usullari o'yin va o'yinli bo'lmagan usullarga bo'linadi. O'yin usullari biznes o'yinlarini o'tkazish, o'yinli loyihalash va o'yinli bo'lmaganlari esa - muayyan vaziyatlarni tahlil qilish, vaziyat muammolarini hal qilish va boshqalarni o'z ichiga oladi (B. A. Slastenin, 2002).

Zamonaviy psixologik va pedagogik adabiyotlarda ta'kidlanishicha, innovatsion usullar o'quv jarayonini rivojlantirish va takomillashtirishga va zamonaviy jamiyat hayotining turli sohalarida mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashga qaratilgan ko'plab o'quv texnologiyalarida aks etadi (N. N. Simonenko, 2012).

Va interfaol ta'lim doirasida o'qituvchi tashkilotchi va yordamchi funktsiyalarini bajaradi, kichik guruhlarda va munozaralar shaklida jamoaviy mashg'ulotlar ham qo'llaniladi (S. A. Muxina, 2004; A. A. Solovyova, 2004). O'qitishning interfaol usullarining maqsadi talaba o'zining intellektual hayotiyligi va muvaffaqiyatini his qiladigan qulay o'quv sharoitlarini yaratishdir, bu esa o'quv jarayonining o'zini samarali qiladi. Interfaol ta'lim dialogli o'rganishni o'z ichiga oladi, bu jarayonda talaba va o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar sodir bo'ladi.

Xulosa. Interfaol yondashuvlar ijodiy vazifalar, kichik guruhlarda ishlash, interfaol ekskursiya yoki videokonferentsiya, ijtimoiy-psixologik mashg'ulotlar, portfellar, loyihalar, biznes o'yinlar, o'quv mashqlari, individual ta'lim traektoriyalari sifatida joylashtirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tolipova, O. I. "DEVELOPING STUDENT CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL PROBLEM." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.06 (2022): 58-61.

2. Botirova, M., S. Mirxayitova, and O. Tolipova. "PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVENESS OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION ORGANIZATIONS."

3. Ikromovna, Tolipova Ozoda. "Formation of creativity characteristics in students of higher education organization based on CTEAM educational technology design method." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 348-351.

4. OI, Tolipova. "APPROACHES TO THE STUDY AND UNDERSTANDING OF CREATIVITY TODAY." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.12 (2022): 1319-1321.

5. Ravshanbek, Jumaboyev. "CREDIT-MODULE SYSTEM, ITS BASIC PRINCIPLES AND FEATURES." *Yosh Tadqiqotchi Jurnal* 1.4 (2022): 304-309.

6. Ravshanbek, Jumaboyev. "CREDIT-MODULE SYSTEM, ITS BASIC PRINCIPLES AND FEATURES." *Yosh Tadqiqotchi Jurnal* 1.4 (2022): 304-309.

7. Najmiddinovna, Rakhimova Feruza, Yuldasheva Malohat Erkinovna, and Karimova Mukarram Khalimovna. "Pedagogical Aspects Of Improving The Socio-Pedagogical Activity Of Students In Multimedia Presentations." *Journal of Positive School Psychology* 6.11 (2022): 1584-1590.

8. Nargiza, Yunusalieva. "SOCIAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS AND DEVELOPMENT OF VALUES." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.1 (2022): 300-305.

9. Najmiddinovna, Rakhimova Feruza, Yuldasheva Malohat Erkinovna, and Karimova Mukarram Khalimovna. "Pedagogical Aspects Of Improving The Socio-Pedagogical Activity Of Students In Multimedia Presentations." *Journal of Positive School Psychology* 6.11 (2022): 1584-1590.

Erkinovna, Yuldasheva Malohat. "USING THE FINNISH EDUCATIONAL EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS BASED ON AN INNOVATIVE APPROACH." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.12 (2022): 1415-1420.

. Erkinovna, Yuldasheva Malohat. "The process of development of professional and cognitive activity of students." *INTERNATIONAL JOURNAL OF*

SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 *Impact factor: 7.429* 11.09 (2022): 267-268.

Erkinovna, Yuldasheva Malohat. "THE ROLE OF ACTIVE LEARNING METHODS IN INCREASING THE LEARNING ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS IN INNOVATIVE EDUCATIONAL CONDITIONS." *Conferencea* (2022): 49-52.

Erkinovna, Yuldasheva Malohat. "THE IMPORTANCE OF INCENTIVENESS IN THE DEVELOPMENT OF STUDENT ACTIVITIES IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 *Impact factor: 7.429* 11.07 (2022): 68-71.

Араббоев К. Т. "Особенности адаптации студентов высшей физкультурно-педагогической школы к учебной и спортивной деятельности." *Педагогические науки* 5 (2011): 128-131.

Arabboyev Qaxramon Tohirjonovich, "Adaptation of athlete students to student life." *International journal of social science & interdisciplinary research* 11.11 (2022): 272-276.

Tohirjonovich, Arabboyev Qahramon. "The importance of functional training in the athlete training system." *International journal of social science & interdisciplinary research* 11.11 (2022): 261-264.